

УДК 316.74:2
DOI <https://doi.org/10.32840/2707-9147.2021.91.6>

М. А. ПАРАЩЕВІН
доктор соціологічних наук,
провідний науковий співробітник,
Інститут соціології Національної академії наук України

ДУМКИ НАСЕЛЕННЯ ПРО СТАН СОЦІАЛЬНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: КОНФЕСІЙНИЙ АСПЕКТ¹

Стаття присвячена аналізу впливу релігії на соціальну напруженість в українському суспільстві. Для сучасної України характерним є підвищений рівень соціальної напруженості. Одним із чинників, який може створювати напруженість, підтримувати вже сформовану напруженість або сприяти зменшенню останньої, є релігія. Здатність релігії впливати на рівень напруженості у суспільстві визначається як станом із самою релігійністю та характером діяльності релігійних організацій, так і особливостями поточної суспільно-політичної та соціокультурної ситуації у суспільстві. Тобто вплив релігії на напруженість у суспільстві є локально зумовленим і потребує локальних досліджень. У випадку України конфліктний вплив релігійних вчень є малоімовірним, але особливості взаємодії між релігійними організаціями та між ними й державою цілком можуть ставати конфліктними. Початковим етапом конфлікту є формування напруженості у взаємодіях між різними групами. Тому, якщо ми бажаємо запобігати конфліктам на ранніх стадіях, необхідно досліджувати, якою мірою у суспільстві реалізується напруженість. Ця проблематика може вивчатися різними способами, зокрема з використанням масових опитувань населення. Проаналізовано дані опитувань Інституту соціології НАН України, які свідчать, що релігія у нинішньому українському суспільстві досить слабо впливає на стан соціальної напруженості. Зокрема, визначаючи загальний рівень напруженості у країні, релігійні особи давали оцінки, аналогічні оцінкам нерелігійних осіб. Звідси можна зробити висновок, що уявлення про рівень соціальної напруженості у нашого населення формується під впливом саме світських чинників. Певні відмінності в оцінках мають місце між вірянами різних Церков, що є цілком очікувано з огляду на існування давнього конфлікту між двома домінуючими в Україні православними Церквами, ускладненого політичними конфліктом, проте ці відмінності є досить обмеженими, тобто конфесійний вплив, якщо й має місце, то є досить слабким.

Ключові слова: соціальна напруженість, конфлікт, релігія, релігійні вірування, релігійні організації.

¹ Статтю підготовлено у рамках виконання наукової роботи Інституту соціології НАН України «Системні ризики нестабільного суспільства: бідність, соціальна напруженість, культурна інволюція» за бюджетною програмою «Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень».

Постановка проблеми. Кожне суспільство потребує наявності певного балансу між соціальною стабільністю та напруженістю. Там, де однозначно панує стабільність, виникає загроза застою, відсутності розвитку. Водночас занадто великий рівень нестабільності, напруженості також не сприяє позитивним перетворенням, створює загрозу руйнації. Саме такий підвищений рівень напруженості є характерним для сучасної України. Свідченням цього є результати опитувань населення, які здійснюються Інститутом соціології НАН України у межах моніторингового дослідження українського суспільства. Уявлення про напруженість у зазначеному дослідженні вимірювалися двома ознаками. По-перше, респондентам пропонувалося визначити поточну політичну ситуацію як благополучну та спокійну або як напружену чи критичну, вибухонебезпечно². Увесь період використання в опитуваннях цієї ознаки однозначно переважали оцінки з негативного спектру. Зокрема, частка опитаних, які характеризували політичну ситуацію як напружену або критичну, найменшою (60%) була у 2000 р.; натомість після 2006 р. такі характеристики давали більше 70% респондентів. Перевага негативних оцінок стала особливо помітною у 2014–2016 рр., коли варіанти «напружена» та «критична, вибухонебезпечна» обирали більше 90% опитаних. Протягом 2017–2019 рр. домінування негативу поступово зменшувалося (із 89% до 74%), проте в опитуванні 2020 р. знову мало місце його зростання (до 80%) [1, с. 453].

Ще одним показником, який використовувався в окремих (2017 та 2020 рр.) моніторингових опитуваннях Інституту соціології НАН України, була оцінка респондентами загального рівня напруженості у нашій країні³. Цей рівень пропонувалося оцінити за десятибальною шкалою, де 1 означало дуже низький, а 10 – вкрай високий рівень. В опитуванні 2017 р. середній бал за даною шкалою становив 6,8, а в опитуванні 2020 р. – 6,3⁴ [1, с. 500], а це свідчить про перевагу думок, що ситуація є доволі напруженою.

Тож протягом багатьох років більшість населення вважає ситуацію в нашій країні переважно напруженою або й вибухонебезпечною. Подібний рівень напруженості аж ніяк не можна вважати оптимальним, тож необхідно реалізовувати політику, спрямовану на зменшення цього рівня, але для адекватного визначення змісту та напрямів такої політики необхідно з'ясувати основні чинники, які впливають на

² Запитання в анкеті формулювалося так: «Як би Ви оцінили загалом політичну ситуацію в Україні?» з варіантами відповідей «Благополучна», «Спокійна», «Напружена», «Критична, вибухонебезпечна», «Важко сказати»; обрати можна було лише один із варіантів.

³ Запитання в анкеті формулювалося так: «Як би Ви охарактеризували рівень напруженості у суспільстві сьогодні?».

⁴ З огляду на зазначений розмах (від 1 до 10) і напрям (від меншого рівня напруженості до більшого) шкали, чим більшим є середній бал, тим сильнішу напруженість вбачає сукупність респондентів, для яких цей середній бал розраховано.

формування напруженості (адже цих чинників може бути багато, і їхня вага може бути різною).

Одним із чинників, котрий може і на рівні міжособистісних і міжгрупових взаємодій, і на рівні суспільства загалом створювати напруженість, підтримувати вже сформовану напруженість або сприяти зменшенню останньої, є релігія. Перше, що спадає на думку, є здатність релігії викликати суспільну напруженість, адже конфліктний потенціал релігії є давно відомим і досить помітним як протягом всієї історії людства, так і в наші часи (див., напр., [2–5]). Напруженість є тим станом, який є передумовою або й початком конфлікту, тож включення релігійних складників до її формування та підтримки цілком доцільне.

Загалом релігія здатна долучатися до формування соціальної напруженості, збереження певного її рівня або зменшення і через дію власне релігійних ідей (змісту релігійного вчення), і через діяльність утворюваних навколо цих ідей релігійних організацій. Що стосується змісту релігійних вчень, то вони, впливаючи на світогляд людини (або й цілковито його визначаючи), впливають і на поведінку людей стосовно інших, на комплекс соціальних взаємодій. З одного боку, якщо у вченні містяться жорсткіші й агресивніші ідеї щодо ставлення до інших людей, то у разі їх інтеріоризації великими масами послідовників взаємодії між різними групами у суспільстві можуть бути напруженішими або й переходити у відкритий конфлікт. З іншого боку, якщо вчення акцентується на «іншому» світі, на тимчасовості земного життя, на тому, що земні страждання будуть компенсовані в іншому житті, то віруючі, котрі зважають саме на цю пропозицію, більш схильні до терпіння та менше зважають на особисті та соціальні проблеми, і, відповідно, релігія зменшуватиме індивідуальну та суспільну напруженість. Але одразу можна припустити, що подібний вплив релігії на соціальну напруженість матиме місце лише у разі переваги у свідомості великих мас віруючих етичних та ідейних релігійних настанов, акцентуації на максимах релігійного вчення. Якщо ж домінуючими будуть магічні складники релігії (що є якраз актуальним для України, див., напр., [6]), то особливого впливу на соціальну напруженість вона не матиме.

Також чинником як збільшення, так і зменшення соціальної напруженості може бути діяльність релігійних груп та організацій, зокрема їх взаємодії між собою та зі світськими організаціями та групами. Відносини між різними релігійними організаціями можуть бути дружніми, нейтральними або ворожими. В останньому випадку ворожість може поширюватися на відносини між великими масами віруючих і сприяти напруженості у суспільстві. В Україні сьогодні є достатні підстави очікувати зростання соціальної напруженості внаслідок взаємодій між релігійними організаціями, адже не один рік триває протистояння двох великих православних Церков – Православної Церкви України (ПЦУ) й Української Православної Церкви (УПЦ). Таке

протистояння цілком може відбиватися на ставленні один до одного великих мас вірян цих Церков і, відповідно, у зростанні напруженості.

Так само релігійні організації можуть вступати у мирні чи ворожі відносини з мирськими інституціями (насамперед із державою), або конфліктувати з останніми (інтенсифікуючи суспільну напруженість), або, навпаки, виступаючи медіаторами у конфліктах між світськими інституціями (сприяючи зменшенню напруженості). Відповідно, розглядаючи проблематику зв'язку релігії із соціальною напруженістю, необхідно зважати на обидва зазначені потенційні джерела та досліджувати потенційний вплив і релігійної віри, і конфесійної належності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз ролі релігії у наявних в Україні конфліктах здійснювали А. Колодний, Л. Филипович, О. Саган, О. Хмільовська, С. Здіорук, В. Титаренко, О. Титаренко, О. Недавня [див. 7], В. Єленський [див. 8], Л. Чупрій [9], проте у їхніх розвідках увага зосереджувалася на теоретичному осмисленні наслідків православного розколу в Україні та політизації цього розколу. Натомість одним із найбільш обґрунтованих способів визначення міри реального впливу релігії на стан соціальної напруженості у суспільстві є аналіз даних масових опитувань. Зокрема, якщо ми можемо порівняти релігійних і нерелігійних респондентів і представників різних конфесійних груп за показниками, пов'язаними із соціальною напруженістю, то це дозволить більш достовірно визначати зв'язок між релігійністю та напруженістю, адже, якщо релігійні та нерелігійні респонденти (або представники різних конфесій) однаково оцінюють поширеність напруженості у суспільстві (чи самі однаковою мірою відчують напруженість, пов'язану із суспільними процесами), то є всі підстави припускати, що релігійність (чи конфесійна належність) не має впливу на ці відчуття. Якщо ж, навпаки, відмінності матимуть місце, то можна стверджувати, що релігія має вплив на відповідні відчуття; причому якщо відмінності матимуть місце між загалом релігійними та нерелігійними особами, можна говорити про вплив власне наявності релігійних переконань; якщо ж відмінності існуватимуть між представниками різних релігійних організацій, можна припускати наявність впливу саме останніх. Подібний аналіз щодо України зазвичай не здійснюється, і це було зроблено лише мною кілька років тому [див. 10], але відповідні показники варто відстежувати постійно, оскільки триває міжцерковне протистояння, вплетене у протистояння політичне. І такий стан несе потенційні загрози для стабільності суспільства та держави.

Тож **метою статті** є визначення потенціалу релігійного впливу на стан соціальної напруженості в українському суспільстві на підставі даних опитування населення України.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення цієї мети розглянемо дані загальнонаціонального репрезентативного опитування населення України 2020 р., здійсненого Інститутом соціології НАН

України⁵. Як вже зазначалося вище, у цьому опитуванні респондентів просили визначити міру загальної напруженості у суспільстві, а також схарактеризувати наявну політичну ситуацію у країні у площині «благополучна/спокійна – напружена/критична». Розподіли за цими ознаками ми можемо порівняти у групах релігійних і нерелігійних осіб⁶ і чотирьох групах, виділених за конфесійною належністю – вірян ПЦУ, вірян УПЦ, вірян Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) та віруючих, які ідентифікували себе як православних, проте не пов'язували себе з певною Церквою (позначимо їх як «позацерковних православних»)⁷.

Якщо ми порівняємо оцінки релігійними та нерелігійними особами загального стану напруженості у країні, то відмінностей не фіксуватиметься. Середній бал за використаною в цій ознаці шкалою становив 6,1 серед нерелігійних респондентів і 6,3 серед релігійних (відмінності не є статистично значущими). Тобто власне наявність релігійної віри не впливає на розподіл відповідей за цим запитанням, проте деякі відмінності фіксуються у зв'язку із конфесійною належністю. Зокрема, віряни УПЦ та УГКЦ були трохи більш схильними оцінювати загальну ситуацію у країні як напружену (серед вірян УПЦ середній бал становив 6,6, а серед вірян УГКЦ – 6,5), натомість показники вірян ПЦУ та «позацерковних православних» були меншими, причому практично такими самими, як у групі нерелігійних (табл. 1).

Причому, якщо ми порівняємо ці показники з тими, що були отримані в моніторинговому опитуванні Інституту соціології НАН України 2017 р. (коли ставилося аналогічне запитання), то виявиться, що «лідерство» вірян УПЦ та УГКЦ мало місце і тоді. Зокрема, серед вірян УПЦ середній бал становив 7,3, а серед вірян УГКЦ – 7,2, тоді як серед «позацерковних православних» відповідний середній бал дорівнював 6,9, серед вірян тодішньої Української Православної Церкви Київського Патріархату – 6,5, серед нерелігійних респондентів – 6,7.

⁵ Опитування є частиною багаторічного соціологічного моніторингу, який здійснюється Інститутом соціології НАН України. У 2020 р. польовий етап дослідження реалізовувався 19 вересня – 10 жовтня, опитано 1 800 осіб котрі репрезентують доросле (18 років і старше) населення України (крім території АР Крим та окупованих Росією частин Донецької та Луганської областей) за параметрами регіону проживання, типу населеного пункту, статі та віку. Докладніше про методiku див. [7, с. 442]

⁶ Поділ на релігійних і нерелігійних здійснювався на підставі відповідей на запитання «До якого віросповідання Ви себе відносите?» з варіантами відповідей «Не релігійний», «Православ'я», «Католицизм», «Греко-католицизм», «Протестантизм», «Іслам», «Юдаїзм», «Інше». До групи релігійних віднесено всіх, хто обрав варіанти відповідей, пов'язані з певним віросповіданням (враховуючи «Інше»), до групи нерелігійних – віднесено тих, хто обрав відповідний варіант відповіді.

⁷ Віднесення респондентів до груп вірян ПЦУ, УПЦ та УГКЦ здійснювалося на підставі їх самоідентифікації; до групи «позацерковних православних» віднесено тих респондентів, які за церковної ідентифікації обирали варіант «Просто православний, не відношу себе до якогось патріархату». Лише ці 4 групи є достатньо наповненими, аби їх можна було порівнювати між собою. Наповненість груп протестантів, мусульман, іудеїв у масиві є занадто малою.

Таблиця 1

Оцінка рівня напруженості у сучасному українському суспільстві (середні бали)

Віряни УПЦ (n=234)	6,6
Віряни УГКЦ (n=142)	6,5
Віряни ПЦУ (n=354)	6,3
Позацерковні православні (n=696)	6,1
Нерелігійні (n=259)	6,1

Таке співвідношення показників може свідчити на користь гіпотези про наявність впливу на думки вірян тих Церков, до яких вони належать, адже у випадку з УПЦ цілком можна очікувати наявності більшого відчуття напруженості серед її вірян внаслідок певних проблем у її функціонуванні. Ієрархи цієї Церкви часто скаржаться на упереджене ставлення до неї, на насильницькі захоплення її храмів, активно транслюють у публічному просторі думку про гоніння на свою Церкву. І така активність вочевидь знаходить відгук серед частини вірян цієї Церкви. У випадку з вірянами УГКЦ більше відчуття суспільної напруженості може бути пов'язане з гострішою реакцією на нездатність постмайданної влади здійснити бажані реформи, на побоювання неприпустимих поступок Росії та відмови від європейського вектору руху країни, які актуалізувалися у суспільстві після приходу до влади Президента В. Зеленського. Водночас можна побачити, що зазначені відмінності є досить малими, тож можна припускати, що конфесійний вплив, якщо й має місце, то у досить незначному масштабі.

Якщо звернутися до розподілу думок щодо характеру політичної ситуації в Україні, то ми побачимо дещо іншу, ніж у розподілах

Таблиця 2

Оцінка політичної ситуації у групах релігійних і нерелігійних респондентів (%)

Оцінка політичної ситуації	Групи респондентів	
	Нерелігійні (n=259)	Релігійні (n=1539)
Благополучна, спокійна*	16,2	11,4
Напружена, критична, вибухонебезпечна**	72,2	81,7
Важко сказати	11,6	7,0

* Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Благополучна» та «Спокійна».

** Об'єднано частки тих, хто обрав варіанти відповідей «Напружена» та «Критична, вибухонебезпечна».

за попередньою ознакою, ситуацію. Зокрема, вже не фіксуватиметься значущих відмінностей між конфесійними групами, проте матимуть місце відмінності між групами релігійних і нерелігійних респондентів, які полягають у більшій поширеності серед релігійних осіб думок, що політична ситуація напружена чи й вибухонебезпечна. Напруженою або критичною, вибухонебезпечною політичну ситуацію вважали близько 82% із релігійних осіб і близько 72% нерелігійних (табл. 2).

Одразу відзначимо, що такі відмінності є першими за тривалий період спостережень. Якщо звернутися до даних моніторингових опитувань Інституту соціології НАН України починаючи з 2010 р., то до 2020 р. співвідношення визначень політичної ситуації як благополучної або напруженої у групах релігійних і нерелігійних осіб ніколи значуще не різнилося. Тому важко сказати, зі чим пов'язані зафіксовані особливості. Можливо, певну роль відіграє більша стурбованість релігійних осіб ситуацією з епідемією COVID-19. У розглянутому моніторинговому опитуванні 2020 року ставилося запитання щодо міри схвильованості станом поширення цієї інфекції. Серед релігійних респондентів частка тих, кого проблема епідемії коронавірусу дуже або скоріше хвилює, виявилася помітно більшою – близько 75%, проти близько 58% серед нерелігійних осіб. Тож, можливо, на думки про політичну ситуацію вплинула більша особиста психічна напруженість віруючих, проте у разі правильності такої гіпотези релігійні респонденти мали би так само давати гірші оцінки за ознакою, що вимірювала рівень загальної напруженості у країні, але такого немає, тож подібне пояснення виглядає не переконливо. Цілком можливо, ми маємо справу з якимось тимчасовим відхиленням, яке визначається не стільки релігійністю, скільки іншими пов'язаними з нею соціальними чинниками.

Відсутність або надзвичайну слабкість зв'язку між релігійністю та рівнем суспільної напруженості можна додатково підтвердити іншими індикаторами. Зокрема, в аналізованому моніторинговому опитуванні 2020 р. ставилося запитання щодо ймовірності у населеному пункті, де проживає респондент, масових виступів (мітингів, демонстрацій)⁸. Схильність великих мас населення до таких виступів однозначно є показником напруженості та може використовуватися для оцінки останньої. І ось за цим показником статистично значущих відмінностей у групах релігійних і нерелігійних осіб не спостерігалось (у першій групі про ймовірність масових виступів заявили близько 19%, у другій – близько 17%). Якщо ж зважати на конфесійну ознаку, то відмінності матимуть місце, але будуть невеликими. Зокрема, ймовірність масових виступів відзначили близько 27% серед вірян

⁸ В анкеті запитання формулювалося так: «Як Ви вважаєте, наскільки можливі зараз у Вашому місті/селі масові виступи (мітинги, демонстрації) населення проти падіння рівня життя, на захист своїх прав?» із варіантами відповідей «Малоймовірно», «Важко сказати», «Досить імовірно».

ПЦУ, близько 18% серед вірян УГКЦ та УПЦ, та близько 16% серед «позацерковних православних». Тобто дещо відрізняються від інших представники ПЦУ, але можна відзначити, що ця більша частка згадувань про ймовірність масових виступів сформувалася лише за рахунок вірян ПЦУ зі східного регіону, тож можна припустити, що у цьому випадку головну роль відіграють швидше якісь регіональні проблеми.

Висновки і пропозиції. Таким чином, представлені дані дають підстави стверджувати, що релігія у нинішньому українському суспільстві досить слабо впливає на стан соціальної напруженості. Ми бачимо, що релігійні особи оцінюють цей стан переважно так само, як нерелігійні, тобто уявлення про рівень напруженості формується під впливом саме світських чинників (війни на Сході, неадекватних дій влади, проблем із реформами, відсутністю зростання рівня життя тощо). Певні відмінності в оцінках мають місце між вірянами різних Церков, але ці відмінності є достатньо обмеженими, і можна вважати, що конфесійний вплив, якщо й має місце, то є досить слабким. Тобто, незважаючи на підстави для створення у суспільстві напруженості на ґрунті конфлікту між великими Церквами, цей чинник небагато додає до наявної напруженості, котра визначається майже виключно тими суспільними процесами, які мають не пов'язане з релігією підґрунтя. Помітне невдоволення керівництва УПЦ нинішнім станом слабо відбивається у поглядах широких мас вірян цієї Церкви. Водночас не можна виключити зсувів у цьому стані у майбутньому, адже невдоволення може поступово накопичуватися і врешті решт проявлятися у конкретних діях, зокрема насильницьких. До того ж підстави для невдоволення мають не лише прихильники УПЦ. Якщо останні можуть вважати, що держава утискає цю Церкву, то прихильники ПЦУ можуть вважати, що держава недостатньо підтримує їхню Церкву. І так само може зростати напруженість між православними та греко-католиками у разі активності останніх, спрямованої на збільшення своєї присутності у релігійному полі. Відповідно, проблематика можливого впливу релігійних чинників на стан соціальної напруженості потребує подальшого вивчення.

Список використаної літератури

1. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін / гол. ред. В.М. Ворона, М.О. Шульга. Київ : Інститут соціології НАН України, 2020. Вип. 7 (21). 547 с.
2. Арістова А. Релігійні конфлікти в сучасному світі: природа, вияви, шляхи врегулювання : монографія. Київ : НТУ, 2007. 336 с.
3. Религия и конфликт / под ред. А. Малашенко, С. Филатова. Москва : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2007. 289 с.
4. Этничность и религия в современных конфликтах / отв. ред. В.А. Тишков, В.А. Шнирельман. Москва : Наука, 2012. 650 с.
5. Svensson I. Conflict and Peace. *Handbook of Religion and Society* / ed. by David Yamane. Springer International Publishing Switzerland, 2016. P. 467–484.

6. Паращевін М. Релігія в Україні: траєкторія інституційних змін. Київ : Ін-т соціології НАН України, 2017. 362 с.

7. Релігійна безпека/небезпека України : збірник наукових праць і матеріалів / за ред. А. Колодного. Київ : Українська асоціація релігієзнавців, 2019. 316 с.

8. Релігійний чинник у процесах націє- та державотворення: досвід сучасної України. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України, 2012. 272 с.

9. Чупрій Л. Діяльність релігійних організацій та загрози національній безпеці України. *Стратегічні пріоритети*. 2011. № 4. С. 57–64.

10. Паращевін М. Кейс «міжконфесійні стосунки»: внесок у загальну картину соціальної напруженості суспільства. *Соціальна напруженість в кризовому соціумі*. Київ : Інститут соціології НАН України. 2019. С. 107–145.

Parashchevin M. A. Population's opinion about situation with social tension in Ukrainian society: confessional aspect

The article is devoted to the analysis of the influence of religion on social tension in Ukrainian society. Nowadays Ukraine is characterized by an increased level of social tension. One of the factors that can create tension, maintain existing tensions, or help reduce tensions is religion. The ability of religion to influence the level of tension in society is determined by the state of religiosity and the nature of religious organizations, and the characteristics of the current socio-political and socio-cultural situation in society. That is, the influence of religion on tensions in society is locally determined and, accordingly, requires local research. In the case of Ukraine, the conflicting influence of religious teachings is unlikely, but the peculiarities of interaction between religious organizations, and between the latter and the state, may become conflicting. The initial stage of the conflict is the formation of tensions in the interactions between different groups. Therefore, if we want to prevent conflicts in the early stages, it is necessary to study the extent to which tensions are realized in society. This issue can be explored in various ways, including the use of public opinion polls. The data of the polls of the Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine are analyzed, which show that religion in the current Ukrainian society has a rather weak influence on the state of social tension. In particular, in determining the overall level of tension in the country, religious peoples gave estimates similar to those of non-religious persons. From this we can conclude that the imagination about the level of social tension in our population is formed under the influence of secular factors. There are some differences of opinion between believers of different Churches, which is to be expected, given the existence of a long-standing conflict between the two dominant Orthodox Churches in Ukraine, complicated by its connection to the political conflict. However, these differences are quite limited, so the confessional influence, if any, is rather weak.

Key words: social tension, conflict, religion, religious believes, religious organizations.